

Androvicz Gábor

Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola

*androviczgabor@gmail.com (ORCID: 0000-0002-3760-9712)***A BUDAPESTI RENDŐRI ŐRSZEMÉLYZET SZOLGÁLATI ELHELYEZÉSE ÉS
LAKÁSKÖRÜLMÉNYEI AZ 1880-AS ÉVEKTŐL AZ 1930-AS ÉVEKIG****Absztrakt**

A magyarországi bűnözéstörténet első modern feldolgozásának tekinthető Perényi Roland 2012-ben megjelent, a budapesti bűnözés társadalomtörténetével foglalkozó kötete (Perényi 2012), amely külön fejezetben kísérel meg a dualizmus kori budapesti bűnözés térbeli lokalizálását, valamint a „figyelő, megelőző és felfedező” rendőrség munkájának és a folyamatosan terjeszkedő város szociális térképének ismertetését. A korabeli kriminálgeográfiai viszonyok elemzésében fontos aspektus a rendőri jelenlét megléte vagy hiánya, valamint a rendfenntartás épített intézményei, a kapitányságok és őrszobák elhelyezkedése a városi térben. Jelen tanulmány gondolatiságának kiindulópontja, hogy a bűnözésföldrajzzal párhuzamosan, a bűnözés térbeli elemzése mellett vizsgálat tárgyát képezheti a rendőrségi épületek, illetve az állomány tagjainak lakásviszonyaira vonatkozó történeti források kutatása is. A budapesti rendőrök megfelelő életfeltételeinek, egyúttal a testület megtartó erejének sarkalatos pontját jelentette a lakhatás biztosítása, amely számottevő hatást gyakorolhatott a fővárosi rendőrőrszemélyzet tagjainak privát életterére és fegyelmi viszonyaira, a rendőri létszám változásaira és végső soron a büntető és bűnüldözési eredményességére.

Kulcsszavak: rendőrség, rendészettörténet, rendőrségi lakások, rendőrségi lakótelep

1. A rendőri őrszemélyzet lakhatási lehetőségei a dualizmus időszakában

A rendőrlegénység egy része az 1860-as évektől a városi önkormányzattól bérelt épületekben kialakított laktanyákban kaphatott elhelyezést. Mivel ez a rendszer hosszútávon anyagilag nem lehetett kifizetődő, a belügyi kormányzat egy állami tulajdonú, korszerű, a rendőri szempontoknak maradéktalanul megfelelő, nagy befogadóképességű kaszárnyát szándékozott felépíttetni. 1884 áprilisában a belügyminiszter leiratában azzal a kérelemmel fordult a fővároshoz, hogy egy lovas-rendőrlaktanya, valamint egy tolonc-és fogház építése céljából a köztemető

(ma: VIII. kerület, Fiumei úti sírkert) mellett fekvő üres városi telkekből jelöljön ki ennek megfelelő területet. A kiküldött albizottmány a Kerepesi út jobboldalán, a Magyar Államvasutak Nyugdíjintézetének átengedett telekkel szemben fekvő, Mosonyi, Festetics és Juranics utcák által határolt 1500 négyszögölnyi területet jelölte ki a célra legalkalmasabbnak (Fővárosi ügyek 1884).

Az építkezés két évvel később kezdődhetett el. A Tisza Kálmán miniszterelnök és belügyminiszter általa előterjesztett törvényjavaslat indoklásából megtudható, hogy ekkor az államrendőrség négy fővárosi ingatlant bérelt laktanyai célokra az Eötvös utcában, az Aradi utcában, a Városligetben és a Lipót körúton. 1886-ban a végrehajtó rendőrség állományából 578-an rendelkeztek szállással valamelyik laktanyában, továbbá 192 fő részesült lakáspénzben. Két tisztnek – a rendőrfőparancsnoknak és egy felügyelőnek –, valamint 273 rendőrnek sem szállása, sem lakpénze nem volt, továbbá három laktanya bérleti ideje is a végéhez közeledett. A miniszterelnök érvelése szerint a közszolgálati érdek megköveteli a rendőrség megfelelő módon történő elhelyezését, ezért elkerülhetetlen és szükséges egy rendőrlaktanya felépítése, amelyben a tervek szerint 400 gyalogos és 120 lovasrendőr, 4 tiszt és a rendőraltisztok egy része nyer lakást, valamint 120 szolgálati ló részére istálló rész is épül. A laktanya helyét nem véletlenül jelölték ki a Keleti pályaudvar mellett. A frekventált, forgalmas pont közelében történő elhelyezéssel az innen futó egyenes, széles utcákon a főváros pesti oldalának legkülönbözőbb részeibe könnyen el lehetett jutni. Az épületben koncentrált, aránylag nagy létszámú legénység irányítása, felügyelete és ellenőrzése szolgálati szempontból szintén előnyösnek bizonyult. A miniszterelnök ugyanakkor jelezte, hogy a későbbiekben újabb építkezésekre lesz szükség, mivel a laktanya nem elég nagy az összes rendőr befogadására, ezért a meglévő bérszerződések lejártával a maradék állomány elhelyezéséről is gondoskodni kell (a képviselőház ülése 1886 május 3-án). A tárgyan születt XV. törvénycikkét május 22-én hirdette ki a törvényhozás (1886. évi XV. törvénycikk). A Mosonyi utcai laktanya ünnepélyes átadására 1886. november 15-én került sor. Itt kapott ingyenes (természetbeni) lakást a rendőrfőparancsnok és helyettese, a rendőrfőfelügyelő, a lovasfelügyelő, egy gyalogrendőri és a lovassági őrmester. Az 1894. évi főkapitányi jelentés szerint a végrehajtó rendőrséget magába foglaló rendőrfőparancsnokság lovasrendőrei, a hathónapos oktatásukat itt töltő rendőrújoncok, illetve a belőlük álló tartalékosztály kaptak ingyenes szállást a laktanyában (Jelentés 1895).

Az 1896-os millenniumi ünnepek alkalmából a fővárosi Ezredéves Kiállítás időtartamára külön kiállítási laktanya felépítése vált szükségessé a Városligetben megrendezésre kerülő ünneppsorozat zavartalan lefolyását biztosító rendőrök elszállásolására. A belügyminiszter és Sélley Sándor főkapitány meggyőzte a fővárost arról, hogy a kiállítás területén kívül, a Hermina út 65. szám alatt felépített laktanya a kincstár tulajdonába kerüljön, s hogy ott egy 100-120 főből álló őrséget helyezzenek el, amely közbiztonsági szolgálatát a Városligetben, Angyalföldön és a környék külterületén látja el (A kiállítási rendőrség 1895). Az állam tulajdonában lévő Mosonyi utcai és Hermina úti laktanyák véges helykapacitása miatt további, kaszárnyának alkalmas épületek bérlése is folytatódott¹, azonban a Monarchia időszakában a legnagyobb anyagi erőfeszítések mellett sem valósulhatott meg az 1881 és 1914 között a 620-ról közel 2570 főre szaporodó budapesti rendőrlegénység teljeskörű elhelyezése.

A rendőrszállás másik formája az őrszobai elhelyezés volt. Budapest ellenőrzés alá vont területeinek növekedése és a nagyarányú népességgyarapodás miatt egyre nagyobb számban létesített őrszobahelyiségeket 2-3 évente kellett bérbe vennie a rendőrségnek, de voltak köztük, amelyeket hatóságok, állami és magánintézetek, vállalatok vagy gyárak engedtek át díjmentesen. Rendszerint egy-egy hálóteremből és tisztogató kamrából, valamint az illető őrszoba parancsnokának irodájából álltak. Minden őrszoba esetében nagy figyelmet fordítottak a higiénikus körülményekre, valamint arra, hogy az épület külön bejelentő helyiséggel rendelkezzen, nehogy a civil polgárok az éppen pihenőidejüket töltő rendőröket megzavarják. Az őrszobai szállás alapvetően csak pihenőhelyként funkcionált azon rendőrök számára, akiknek szolgálata egyhuzamban tartott. Lakásul csakis a nőtlenek, özvegyek, vagy családjuktól távol élő rendőrök használták (Jelentés 1895, Jelentés 1900, Jelentés 1909).

2. A rendőrök egyéni lakásproblémái

A rendőrőrszemélyzet egyéni lakhatási gondjairól Rudnay Béla budapesti főkapitány első ízben 1899. évi összefoglaló jelentésében tett említést a belügyminiszter felé. A lakáskérdés elsősorban a legénységi ranglétra alsó fokán álló, tényleges szolgálatuk első néhány évét töltő II. osztályú rendőröket (757 fő) és a Mosonyi utcai laktanyában elhelyezett lovasrendőröket (141 fő) érintette, akiknek túlnyomó többsége – az őrszemélyzet többi tagjához hasonló

¹ Az éves főkapitányi jelentések az alábbi bérelt laktanyákról tesznek említést: II. Iskola u. 44., II. Medve u. 3., VI. Felső erdősor 50., VII. Bíbor u. 8., IX. Remete u. 5-7.

arányban – családos ember volt.² E két csoportnak nem járt lakpénzilletmény, ha pedig a rendőr valamelyik laktanyában igényelt szállást, családjától óhatatlanul elszeparálódott. „*Tehát éppen a nők, családos emberek, akiknek legnagyobb szükségük van minden garasra, a csekély 420 forint fizetésükből még lakást is kénytelenek tartani. S ez a körülmény, szemben a nagy drágasággal, csaknem elviselhetetlenné teszi a megélhetési viszonyukat, életük csak tengődés, adósságokba keverednek, lakást pedig a távoli külteleken, sőt a közeli falvakban kénytelenek fogadni, ami megint csak nem válik a szolgálat előnyére.*” (Jelentés 1990, 56.)

Bár a tapasztalatok szerint a nők rendőrök alkották az őrszemélyzet stabil, szolgálatban hosszabb ideig megmaradó részét, a lakpénz hiányából származó súlyos anyagi és családi bajok (pl. rossz lakáskörülmények és az ebből fakadó betegségek, házastársi viszálykodás) visszahatottak a szolgálatra és a rendőri létszám állandóságára. A demoralizáló körülmények következtében ezek a rendőrök a szolgálatban inaktívvá, kedvtelenné válhattak, és a legszigorúbb ellenőrzés és felügyelet mellett is előfordult, hogy könnyebben elhagyták szolgálatukat, vagy szándékosan fegyelmi vétséget követtek el, hogy elbocsássák őket. Mindez természetesen a szolgálat és a kincstár kárára történt, mert a már betanított, rendőriskolát végzetek helyére ismét újoncok kerültek, a taníttatásukra fordított költség, idő és fáradozás pedig kárba veszték. A gyalogrendőrök többségének szolgálati helyétől távol estek a fővárosi laktanyák, az őrszobák pedig csak pihenőhelyként szolgáltak (azokban elegendő fekhely sem volt minden rendőr számára), ugyanakkor a vezetés sem támaszthatott olyan embertelen elvárást, hogy a rendőr a családjától elkülönítve lakjon. Ennek ellenére anyagi megfontolásból gyakori esetnek számított, hogy a családfő kénytelen volt hozzátartozóit vidékre hazaküldeni. Mivel egymaga így sem tudott feltétlenül magánlakást fenntartani, a nők rendőrök rendszerint alacsonyabb társadalmi osztályú családokkal közös lakásban, a nőtlenek pedig leginkább „*magányos nőszemélynél*” ágyrajáróként laktak. A főkapitányi jelentések külön kitérnek arra, hogy ez az életmód olyan erkölcsi züllésnek és devianciáknak engedhet utat, amelytől meg kell óvni a rend katonáját: „*A rendőri állás tekintélyével semmiképp sem fér össze, hogy rendőreink akárhányszor rendőrileg kifogás alá eső egyénnel is egy lakásba, sok esetben nem is lakásnak nevezhető – a főváros kültelekein és a közeli falvakban – különösen a nők, családos rendőrök – szűk helyiségekben összezsúfolva rendszerint kifogásolható magaviseletű mindenféle néppel együtt lakjanak.*” A főkapitány feltétlenül szükségesnek tartotta, hogy a véglegesítésük napjától

² 1899-ben az őrszemélyzet 82%-a (1356 fő) volt nő, 16%-a nőtlen (274 fő) és 2%-a özvegy (43 fő). A családi állapotokra vonatkozó kimutatások a rendőrök gyermekeit nem tartották számon (Jelentés (1900) 51–52; 56.)

kezdve kivétel nélkül minden rendőr lakáspénzt kapjon, „*hogy ilykép a nős, családos rendőrök elviselhetetlen helyzetén segítve s ezzel a szolgálat érdeke biztosítva legyen*”. (Jelentés 1901, 60.; Jelentés 1902, 57.; Jelentés 1903, 68–69.) A kormányzat végül 1904-ben törvényi és rendeleti úton szabályozta az állami alkalmazottaknak – köztük a budapesti államrendőrség tagjainak – járó személyi pótlék mértékét. A II. osztályú rendőrök és a lovasrendőrök lakpénzpótlékát a jogszabály évi 240 koronában állapította meg (1904. évi I. törvénycikk az állami alkalmazottaknak engedélyezendő pótlékokról; 1904. évi 530. M. E. számú rendelet az állami alkalmazottak részére pótlékok engedélyezése tárgyában). Az 1909-ben kiadott illetmény szabályzat szerint már rendfokozati különbség nélkül, egyéenként évi 400 korona lakpénzt folyósítottak előleges negyedéves részletekben minden olyan rendőr számára, aki nem nyert természetbeni elhelyezést (Illetmény szabályzat 1909). A lakbérrendezés némileg javított az őrszemélyzet életkörülményein, ugyanakkor megszilárdította a rendőri testület megtartó erejét a hátralévő békeévekben.

3. Rendőrlakások a Citadellán

Az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc leverését követő megtorlás időszakában az osztrák parancsnokság elhatározta, hogy erődöt emelnek a Gellért-hegyre (a korábbi harcokban a honvédtüzérség innen is lőtte a budai vár osztrák őrségét). A Citadella építése 1850 áprilisától 1854 júniusáig tartott. Az építmény robusztus falai 3-4 méter szélesek és 12-16 méter magasak voltak. A vízellátást az udvarban lévő 80 méter mély ciszterna biztosította a fellegvár lakóinak. Hosszas egyezkedés után 1899. február 23-án vonult ki a katonaság a „gellérthegyi Bastille”-ből (Róbert 2020).

Az erődjelleg megszűnésével, már 1899-1900 folyamán új lakók költöztek a Citadellába: „*A főváros az óriás épülettel nem tudott mit kezdeni s hogy üresen ne álljon, megengedte, hogy a Gellérthegyen állomásozó rendőröknek ott legyen a tanyája. Ez az engedelem nagy népszerűséget keltett a rendőrök között a Czitadella iránt. [...] Ez idő szerint 29 rendőr család lakik benne, és pedig 29 rendőr, 28 asszony és 80 gyermek. Amíg tehát eldőlt a kérdés, hogy mi legyen a sorsa a hírhedt fellegvárnak, a főváros – merő humanitásból – ingyenes hajlékul engedi át a közbiztonság szegényesen dotált öreinek leginkább azért, hogy a hegyvidék személy- és vagyonbiztosságát emelje.*” (A Czitadella sorsa 1903, 11.) A családos rendőrök (többnyire olyanok, akik a budai részeken teljesítettek szolgálatot) a régi kazamatában lévő legénység szobákat használták lakóhelyül. A Budapesti Cím- és Lakjegyzék lakásnévsorát

át tanulmányozva látható, hogy 1904 után a rendőrlakók létszáma drasztikusan csökken. Ennek egyik kiváltó oka valószínűleg a rendőrségen belüli teljeskörű lakbértámogatás bevezetése volt, azonban ekkorra tehető a gellérthegyi viskóikból kilakoltatott, hajléktalanná váló szegény emberek önkényes beköltözése az erőd falai közé (A citadella új lakói, 1904). 1905-ben a kolera elleni védekezés miatt több szükséglakás lakóját is a Citadellában helyezik el (A kolera 1905). 1908-ra már szinte egyáltalán nem maradt rendőr lakója az épületnek.

4. A rendőrök lakáskörülményei az 1920-as évek első felében

Az 1920. évi főkapitányi jelentés szerint az őrszemélyzet rendszeresített létszámát már hosszú évek óta nem tudták teljesen feltölteni, állandóan 600-800 főnyi hullámzó, de inkább emelkedő létszámhiányt lehetett kimutatni. 1921-ben a rendszeresített – tehát rendészeti szempontból elérni kívánt – 4500 fő helyett csupán 3100 volt a tényleges létszám, amelyből mindösszesen 2262 rendőr teljesített utcai szolgálatot (Jelentés 1921). Az okok között egyértelműen a főváros vidékhez képest hatványozottan nehezebb megélhetési viszonyait, elsősorban a lakáshiányt jelölték meg. Mivel az őrszemélyzet tagjai a korábbiakhoz hasonlóan, legnagyobb számban a vidéki földműves rétegből került kiválogatásra, nyilvánvalóvá vált, hogy a rendőri létszámot addig nem lehet teljesen feltölteni, amíg azt a lakáshiány akadályozza.

Hiába állt rendőrségi használatban a Mosonyi utcai mellett három másik laktanya is, ezek nem nyújtottak elegendő férőhelyet. Ezek az épületek a békekorszak igényeinek feleltek meg, amikor a családos rendőrök a nekik kiutalt lakpénztámogatásból viszonylag jó áron tudtak albérletet fenntartani (A budapesti rendőrök lakásviszonyai 1925). A főváros területén a létszámhiány miatt a rendőrőrszemek túlszolgálata annyira terhessé vált, hogy már-már az közrendvédelem összeroppanástól kellett tartani. 1921-ben 719 rendőr került kórházba, 2572 esetben betegség miatti szolgálatfelmentésről, továbbá tizenegy halálesetről is beszámol a statisztika. A rendőri vezetésnek tudomásul kellett vennie azt a tényt is, hogy a vidéki ember ugyanazért a fizetésért szívesebben szolgált az otthonához közelebb fekvő és kedvezőbb, olcsóbb megélhetést biztosító városokban, mint Budapesten. A városi származású jelentkezőket (jellemzően ipari és egyéb szakmunkásokat) továbbra is fenntartással kezelték, ugyanis a tapasztalatok szerint ők a rendőri pályát csak átmeneti megélhetési forrásnak tartották, és ha jobb elhelyezkedésre volt kilátásuk, akár még fegyelmi retorziók árán is, de menekültek a testületből (Jelentés 1922).

A természetbeni lakáshoz nem jutó rendőrök többsége dohos pincékben, padlásokon, tömeglakásokban zsúfolódott össze. Akadtak nagy számban ágyrajáró, gyakorlatilag hajlékkal nem rendelkező rendőrök is. 1919 és 1925 között összesen 6000 embert képeztek ki rendőrnek a fővárosban, amelyből mindössze 3916 fő maradt meg a testületnél, mert a többiek leginkább a lakáshiány miatt elbocsátását kérte. 1925-ben még mindig 467 lakásnélküli rendőr tengődött Budapesten (A budapesti rendőrök lakásviszonyai 1925). A nélkülözők száma csupán azért nem öltött nagyobb méreteket, mert az 1920-ban elindított lakásépítési akció keretében a népjóléti miniszter és munkatársai a lehetőségekhez mérten felkarolta a hajléktalan rendőrök ügyét. Intézkedéseinek köszönhetően a Gyáli úti Zita-hadikórház területén három barakkot építtetett fel, illetve tett lakhatóvá, továbbá az ezekben az években kialakított szükséglakótelepeken: a kőbányai Augusztá-telepen, a cinkotai Ehmann-telepen, a Mária Valéria-telepen és a kisperesti Wekerle-telepen is mintegy 120-150 lakást létesített a rendőrök számára (Uo.; Akció az őrszemélyzet lakásínségének enyhítésére 1927). A rendőrség használatában lévő kincstári épületekben, ott ahol lehetséges volt, a hivatalos célokra szolgáló helyiségek számát csökkentették, és az így felszabadult szobákat alakították ki lakásoknak, mint például az I. kerületi rendőrkapitányság Fortuna utcai épületében, a Mosonyi laktanyában és a főkapitányság központi, Ferenc József téri épületében. A főváros kislakásépítő akciója során szintén sok rendőr jutott lakáshoz a belügyminiszter és Török János rendőrfőparancsnok közbenjárására (Akció a budapesti rendőrőrszemélyzet lakásínségének megszüntetésére 1927).

Az 1920-as évek első felében egyre több olyan fegyelmi vétséget követtek el az őrszemélyzet tagjai, amelyeket a lakáshiány generált. A rendőri szaklapok beszámoltak olyan – nem egyedülálló – esetről, amikor a Budapestre kerülő újoncrendőr vidéken hagyott felesége mihasznának nevezte férjét, amiért az nem tudott megfelelő fővárosi lakást találni. A családfő tehetetlenségében alkoholba fojtotta a bánatát, amely később családon belüli erőszakhoz vezetett. Egyes rendőrök Pesten élő rokonaik tanácsára illegális lakásfoglalókká, vagy élelmes lakáscsalók és felelőtlenül kötött bérleti szerződések áldozataivá váltak. A felsorolt esetekben a fegyelmi ügyekkel foglalkozó szakemberek kiemelték a lakáshiány demoralizáló hatását a családra: az apa az italhoz nyúl, a feleség hűtlenné válik, a gyerekek elzülленnek. Egy másik kategóriát jelentett azon opportunistá rendőrök csoportja, akik kivárták, amíg előjáróik közbenjárásával lakáshoz jutottak, majd rögtön más foglalkozás után néztek, így ezek a lakáshivatal által kiutalt otthonok gyakorlatilag elvesztek a rendőrség számára (Benedek 1925).

1926-ra a magyar korona stabilizálásával megszűnt a gazdasági bizonytalanság, helyreállt az állami költségvetés egyensúlya, és a kiadások már alig haladták meg a bevételt. A kormány állami építkezéseket, illetve tömeges házépítéseket indított el. A belügyminisztérium a rendőrség részére szintén nagyívű építési, illetve épülettatarozási programot dolgozott ki, amellyel lehetővé vált a legnagyobb elhelyezési nehézségek megszüntetése. Ennek keretében kerülhetett sor a vidéki városok rendőrségei és a budapesti kerületi rendőrkapitányságok ingatlanjainak felújítására, bővítésére és új épületek vásárlására (Szelecsényi 1929).

5. Rendőrlakótelepek

A rendőri lakáskérdés megoldásaként már 1920-ban felmerült az az ötlet, hogy a családos rendőrök számára olyan telepeket kell létrehozni, amelyekkel az elhelyezést 99%-os arányban biztosítani lehet (Jelentés 1922). 1925-ben ez a gondolat újra előtérbe került egy szakcikkből: *„Ideális volna egy rendőrtelep megteremtése, ahol a homogén rendőrelem, távol minden téveszmétől, a felforgatás miazmáinak fertőző levegőjétől, olyan erőt képviselne az együttélő rendőrkolónia, mely a társadalmi rend szempontjából felbecsülhetetlen volna. Nem kellene hirtelen szükség esetén a város különböző részeiből összetoborozni a rendőröket, hanem azok egy tömegben, megingathatatlan falanx gyanánt állhatnának az első hívó szóra, a köz védelmének szolgálatára.”* (A budapesti rendőrök lakásviszonyai 1925, 2.) Az 1926-ban elindított szanálási program első hulláma csak az államrendőrség hivatalos épületeit érintette. A politikai ellenzék részéről egyre türelmetlenebb hangok hívták fel a figyelmet a budapesti rendőrök elviselhetetlen életkörülményeire. 1927 májusában a belügyi tárca költségvetésének tárgyalásán Pakots József képviselő szerint Budapesten 700 rendőr kénytelen ágyrajárni és pária módjára, rendőri felügyelet alatt álló nők és férfiak között élni, egyes örszobákon pedig a közegek kétóránként egymást váltva tudnak csak ugyanabban az ágyban pihenni. Felszólalásában konkrét példákat is sorol: *„A Grassalkovich u. 18. sz. ház egy pincéjében Gazdag János rendőr kénytelen együttlakni egy nővel, annak nagy leányával, egy pincérrel, egy másik nővel, annak két gyermekével és ez az asszony be sincs jelentve és neve nem állapítható meg. Kovács XXIX. István rendőr egy fél konyhában lakik ötödmagával. Máté József r. őrmester a Kelenföldi úttól autón is messze eső helyen családjával egy fűskamrában lakik, ahová becsurog az eső. Egy őrmester hosszú évek óta olyan nedves odúban lakott hétagú családjával, hogy ezalatt az idő alatt három gyermeke tüdővészben elpusztult, azóta egész családja tüdővész, ebből őket már nem lehet kigyógyítani előrehaladott állapotuk miatt.”* (Képviselőházi napló 1927, 2.) Scitovszky Béla belügyminiszter válaszában elismerte a

felvázolt problémát, és hangsúlyozta, hogy a kormány anyagi lehetőségeihez mérten igyekszik folyamatosan enyhíteni ezen a súlyos állapoton, amely már csak erkölcsi szempontból sem megengedhető. A pénzügyminisztertől 1.100 000 pengő hitelösszeget igényelt, amelyből első lépésként 100-150 lakásból álló rendőrotthonokat kívánt létesíteni, kanadai mintára olyan kertvárosias jellegű, villaszerű egyemeletes palotákat, amelyek egyenként négy, higiénia szempontoknak mindenben megfelelő lakásból állnak. A tömeglakásépítés ötletét a belügyminiszter elvetette: szerinte legfeljebb a nőtlen rendőröket lehetne kaszárnyaszerűen elhelyezni (uo.). A hivatalos rendőri lap szerint Budapesten 4000 fős őrszemélyzetből kb. 550 nős, családos rendőr élt elfogadható, rendes lakás nélkül. Családjuk főképp vidéken, rokonoknál húzták meg magukat, míg a családfő albérlőként próbált boldogulni. A Rendőr című szaklap felhívta a figyelmet a lakástalanságból eredeztethető züllés és eladósodás veszélyeire: *„A rendőrnek a lakása lesz a legutolsó, amire pénzt fordít, itt akar takarékoskodni és fölkeresi azokat a szállásokat, ahol a legkevesebbet kell fizetnie. Útja a kültelki tömeglakásokra, nyomortanyákra vezet, ahol aránylag mégis csak drága pénzen, a társadalom legalsó rétegeihez tartozó egyének társaságában, tehát éppenséggel nem hozzáillő környezetben tölti el szabad éjszakáit. Elképzelhetjük, hogy a rendőr jelenléte nem fog épületes hatást gyakorolni a hálótársakra, hanem ellenkezőleg: a kétésgzisztenciájú háló- és lakótársak méltatlanságát meg a tisztességes gondolkodású, derék rendőr puritán lelkét. Az ilyen kikezdett rendőr pedig a testület szellemére is ártalmas! A tömeglakásokban, albérleti helyeken egyedül, vagy családjukkal együtt meghúzódó rendőrök alig-alig bírják az ilyen páriák kiuzsorázásából élő szállásadók által követelt béreket, eladósodnak a szállásadónál, a fűszeresnél, a hentesnél. Független viszonyba kerülnek éppen azokkal az egyénnel, akiket ellenőrizni vannak hivatva! Mindezek a körülmények oly veszélyeket eredményezhetnek, hogy azok megelőzése országos érdekű kérdéssé dagad.”* (Akción a budapesti rendőrőrszemélyzet lakásinségének megszüntetésére 1927, 7-8.)

A rendőrök lakáskérdésének végleges rendezése 1928-1929 folyamán valósult meg két kislakásos rendőrlakótelep felépítésével, amelyek fejlett felszereltsége már minden modern elvárásnak megfelelt. Az első, Horthy Miklós kormányzó nevét viselő telep 1928 novemberében nyitott meg a Fehérvári, Kanizsai-Fadrusz utcák és az itt futó vasúti töltés által határolt, hatezer négyszögöles területen. A telep hat épületében nyolcvan családos és közel 50 nőtlen rendőr jutott elhelyezéshez. A nős rendőrök 2 szoba, konyha, kamra, előszobás, fürdőberendezéssel ellátott lakást foglalhattak el, a nőtlenek pedig közös szobákban kaptak

elhelyezést mindenkori lakpénztámogatásuk fejében. A nőtlen rendőrök épületében közös fürdő- és tusolóhelyiségek, könyvtár, olvasószobák, sporttermek, díszterem és orvosi rendelőhelyiségek kerültek kialakításra, a komfortot melegvízfűtés és melegvízszolgáltatás tette teljessé. Minden lakóépület egyemeletes, lépcsőházanként két-két lakással, összesen nyolc-nyolc lakást foglalt magában, tágas, egészséges szobákkal, amelyek erkélyei a füvesített udvarra néztek (Szelecsényi 1929; Felépült a rendőrtelep 1928). Ezzel a vállalkozással sikerült 400-ra leszorítani a lakás nélküli rendőrök létszámát. Már 1928 második felében elkezdődött a második, nagyobb telep létesítése a pesti oldalon, a Margitsziget északi csúcsával egy vonalban fekvő Dagály utcában, ahol 7000 négyszögöles területen, hat darab háromemeletes épületben 280 nős és 150 nőtlen rendőr elhelyezése vált lehetővé, az előző rendőrlakótelepéhez hasonló helyiségekkel, továbbá éttermekkel, számos üzlethelyiséggel és egy rendőrőrszobával. A létesítménybe 1929 novemberében költözhetek be az első lakók (Szelecsényi 1929; A Dagály-uccai rendőri lakótelep 1929). A Dagály utcai rendőrlakótelep az 1930-as évek elejétől az újoncrendőrök képzését irányító és felügyelő tanosztálynak is otthont adott.

Összegzés

A budapesti rendőrség őrsemélyzetének megfelelő életterének és lakókörnyezetének kialakítása jelentősen javított a rendőrök életkörülményein, ugyanakkor megszilárdította a rendőri testület megtartó erejét. A rendőrök elhelyezésének szempontjai bűnözésföldrajzi aspektusokat is hordozott magában. A lakótelepek mint mikroközösségek létrehozásával a belügyi kormányzat igyekezett a rendőrt és családját a kriminalizált elemektől elszeparálni, ezáltal erősítve a belső fegyelmet és minimalizálva a fegyelmi vétségek elkövetésének lehetőségét. Megfigyelhető ugyanakkor, hogy a rendőrök lakókörnyezetének felülről irányított megteremtése hosszútávon szolgálati célokat is szolgált: a laktanyákban elhelyezett rendőrök mellett a kisebb-nagyobb rendőrkolóniák lakói koncentrált, gyorsan mozgósítható fegyveres erőt jelentettek a testület számára.

Felhasznált irodalom

1886. évi XV. törvénycikk a budapesti fővárosi m. kir. államrendőrség részére Budapesten építendő laktanyáról

1904. évi I. törvénycikk az állami alkalmazottaknak engedélyezendő pótlékokról

1904. évi 530. M. E. számú rendelet az állami alkalmazottak részére pótlékok engedélyezése tárgyában

A budapesti fő- és székvárosi m. kir. rendőrség működése az 1894. évben. Pesti Lloyd-társulat, Budapest, 1895

A budapesti rendőrök lakásviszonyai. In: A Rend, 1925. 21. sz. pp. 1-2.

A citadella új lakói. In: Pesti Hírlap, 1904. 197.sz. pp. 18-19.

A Czitadella sorsa. In: Magyarország, 1903. 191. sz. 11. p.

A Dagály-uccai rendőri lakótelep. In: Magyar Detektív, 1929. 20. sz. pp. 25-28.

A képviselőház ülése május 3-án. In: Nemzet, 1886. 1319. sz. 1. p.

A kiállítási rendőrség. Fővárosi Lapok, 1895 (32. évf.) 210. sz. 2444. p.

A kolera. In: Budapesti Hírlap, 1905. 248.sz. 12. p.

Akció a budapesti rendőrőrszemélyzet lakásinségének megszüntetésére. In: Rendőr, 1927 (1. évf.) 7. sz. pp. 7-8.

Akció az őrszemélyzet lakásinségének enyhítésére. In: Rendőr, 1927. (1. évf.) 1. sz. pp. 3-4.

BENEDEK, GEZA: Lakásinség és fegyelem. In: A Rend, 1925. 80. sz. 3. p.

Felépült a rendőrtelep. In: Magyar Detektív, 1928. 23. sz. pp. 8-9.

Fővárosi ügyek. In: Pesti Hírlap, 1884 (6. évf.) 118. sz. 2. p.

Illetményszabályzat a Székesfővárosi Magyar Királyi Államrendőrség számára. Budapest. 1909

Jelentés a Budapest fő- és székvárosi állami rendőrség 1899. évi működéséről. Rózsa Kálmán és Neje Könyvnyomdája, Budapest, 1900

Jelentés a Budapest fő- és székvárosi állami rendőrség 1900. évi működéséről. Országos Központi Községi Nyomda Részvény-társaság, Budapest, 1901

Jelentés a Budapest fő- és székvárosi állami rendőrség 1901. évi működéséről. Országos Központi Községi Nyomda Részvény-társaság, Budapest, 1902

Jelentés a Budapest fő- és székvárosi állami rendőrség 1902. évi működéséről. Országos Központi Községi Nyomda Részvény-társaság, Budapest, 1903

Jelentés a budapesti állami rendőrség 1908. évi működéséről. Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete, Budapest, 1909.

Jelentés a budapesti állami rendőrség 1918-1920. évi működéséről. Radó Izor Nyomdai Műintézete, Budapest, 1921

Jelentés a budapesti állami rendőrség 1921. évi működéséről. Radó Izor Nyomdai Műintézete, Budapest, 1922

Képviselőházi napló. IV. kötet. Athenaeum, Budapest, 1927

PERÉNYI ROLAND (2012): A bűn nyomában. A budapesti bűnözés társadalomtörténete 1896-1914. Uránia Ismeretterjesztő Alapítvány – L'Harmattan, Budapest

RÓBERT PÉTER (2020): 125 éve határozták el a Citadella lebontását. In: Budapest (43. évf.) 10. sz. pp. 6–7.

SZELECSÉNYI ANDOR (1929): A m. kir. állami rendőrség anyagi ellátásának fejlődése. In: Rendőr, 1929. jubileumi szám pp. 95-106.